

Spis treści

Wstęp – 5

1. Rozwój myśli geopolitycznej – 7

(Założki geopolityki, Ratzel i Kjellen – 7; Twórcy geopolityki, Mackinder – 12; Twórcy geopolityki, Haushofer – 18; Twórcy geopolityki, Mahan – 21; Geopolityka okresu międzywojennego – 25; Ideologiczne potępienie geopolityki – 31; Geostrategia jako geopolityka – 34; Odradzanie geopolityki – 39; De Gaulle i Reagan, Kissinger i Brzeziński – 44; Współczesna geopolityka – 47; Myśl geopolityczna w Polsce, Nałkowski i Romer – 57; Geopolityka i kartografia – 62; Potrzeba geopolityki – 68).

2. Geopolityka, geohistoria, geostrategia – 70

(Czym geopolityka nie jest – 70; Panorama definicji geopolityki – 71; Zmienne układy sił na niezmiennym przestrzeni – 75; Geohistoria – 76; Geostrategia – 78).

3. Warstwa fizyczna – 79

(Nieziemna przestrzeń – 79; Powierzchnia Ziemi – 80; Determinizm geograficzny – 82; Horyzont geopolityczny – 86; Naturalne obszary geopolityczne – 88; Czynniki hydrograficzne – 94; Pięć zlewisk – krain geopolitycznych Euroazji – 97; *Heartland*, – 99; Ekspansja i imperia *Heartlandu* – 108; Granice Europy – 117; Struktura Europy – 130; Makroregiony geopolityczne w Europie – 135; Spojrzenie morskocentryczne – 147; Niż europejski – 150; Wołga i Oka, Wołga i Kama – 160; Struktura Niżu – 165; Makroregion bałkańsko-dunajski – 167; Region centralny – 171).

4. Warstwa cywilizacyjna – 178

(Aktywność człowieka – 178; Czynniki demograficzne – 179; Populacje

dynamiczne i pasywne – 184; Demograficzna struktura przestrzeni – 185; Czynniki gospodarcze – 195; Geoekonomia – 198; Centra, półperyferie i peryferie – 201; Analiza Systemów Światowych, Wallerstein – 205; Teorie cyklicznych fluktuacji ekonomicznych – 207; Model hegemonii i rywalizacji – 211; Infrastruktura – 120; Ekopolityka – 222; Poziomy cywilizacyjne – 223; Różnorodność populacji ludzkich – 224; Geokultura – 226; Naród – 228; Narodowość, lud, rasa – 231; Ojczyzna – 235; Narody historyczne – 238; Struktura narodowa Europy – 242; Państwa a procesy narodotwórcze w Europie XIX–XX w. – 246; Struktura państwowa Europy – 253; Państwo narodowe – 254; Renesans religii – 263; Czynniki ideologiczne – 268; Koneczny, Toynbee, Spengler i cywilizacje światowe – 270; Huntington i konflikt cywilizacji – 275; Zmierzch Zachodu czy załamanie pozycji Europy? – 282; Kres epoki oświecenia – 285; Cywilizacja i kultura masowa – 294; Cywilizacja a środowisko geograficzne – 295; *Eurohistory* versus historia Europy – 298; Granice i podziały historii Europy, Halecki – 300; Europejski Wschód i Zachód – 304; Europa Środkowa jako mit i rzeczywistość – 311; Strefy krytyczne (*semi-periphery*) i dynamika geopolityczna – 317; Cykle w przeobrażeniach czasoprzestrzennych – 320; Teoria imperializmu i kolonializm – 322; Nieformalny imperializm i układy hegemoniczne – 333; Długie cykle Modelskiego – 339; Supercykle Gałganka – 344; Procesy wzrostu i upadku mocarstw, Kennedy – 345; Procesy sekularne – 350; Ekspansje geopolityczne – 359; Struktura warstwy cywilizacyjnej, granice parageopolityczne – 374).

5. Warstwa polityczna – 391

(Ośrodki siły – 391; Potencjał geopolityczny – 392; Żywotność ośrodka siły i katastrofa potencjałowa – 395; Mierzenie potencjałów geopolitycznych, Cline – 401; Demografia jako narzędzie prognozowania politycznego – 409; Wektory geopolityczne, ciężar geopolityczny i układy geopolityczne – 415; Natura przewagi geopolitycznej – 422; Równowaga geopolityczna – 425; Kręgi, sworznie, zworniki i bufory geopolityczne – 428; Standardowe układy przestrzenne: państwo środkowe i państwa peryferyjne – 431; Realne układy geopolityczne: państwo centralne i państwa zewnętrzne – 437; Historyczne struktury geopolityczne Europy – 443; Integracja i konflikt – 448; Konflikty geopolityczne – 452; Zjawisko integracji w kategoriach geopolitycznych – 465; Doświadczenia integracji europejskiej – 472; Geostrategia a geopolityka – 481; Geostrategia nuklearna – 489).

6. Doktryny geopolityczne – 497

(Świadomość geopolityczna – 497; Doktryna granic naturalnych – 498; Doktryna wolności narodów (samostanowienia) – 499; Doktryna przewagi morskiej – 499; Doktryna *Mittleurope* – 501; Słowianofilstwo i panslawizm jako doktryna geopolityczna – 505; Doktryna euroazizmu – 508; Geopolityczny wymiar *idei rosyjskiej* – 514; Doktryna panregionów i strefy wpływów – 519; Doktryna *Zjednoczonej Europy* – 532; Warunki zjednoczenia Europy – 536; Integracja Międzymorza jako element jednoczenia Europy – 543; Koncepcja dezintegracji państw narodowych przez regionalizację – 546; Polskie doktryny geopolityczne, Dmowski – 557; Polskie doktryny geopolityczne – Piłsudski – 560; Odbudowa Litwy i *samostijna Ukraina* jako doktryny geopolityczne – 563; *Geopolitical code*: powstrzymywanie, koegzystencja aż do zwycięstwa, trzecia siła, niezaangażowanie – 564; Doktryny polityczne – 565; Dziewięć historycznych układów geopolitycznych Polski – 568).

Wykaz przywołanej literatury – 571

Podstawowe źródła kartograficzne – 607

Summary – 609

Sommaire – 642

Резюме – 678

Spis szkiców – 720